

ZELENI KORIDORI KAO METOD UBRZANJA PROMETA ROBE U OKVIRU CEFTA REGIONA TOKOM PANDEMIJE COVID-19****

Sažetak. Rad ukazuje na promene koje su nastale u načinu života i privređivanja usled pandemije COVID-19, te naglašava potrebu da se u savremeno razvijanje koncepta globalne bezbednosti uključe indikatori pojedinih zdravstvenih rizika i pretnji. Aktuelna pandemija je ugrozila život u svakoj državi, prvenstveno visokom stopom smrtnosti, ali i ograničavanjem ekonomskih tokova. Radi uspostavljanja normalnog protoka kritične robe u ovakvim vanrednim okolnostima, uspostavljeni su tzv. „Zeleni koridori” u okviru šest zemalja CEFTA. Prvenstvo prolaza i kratko zadržavanje na granici za hranu, lekove i zaštitnu opremu, na određenom broju graničnih prelaza tokom 24 časa, glavne su karakteristike uspostavljenog režima, koji je brzo ispoljio svoje pozitivne efekte, pre svega u domenu stabilizacije nacionalnih tržišta ključnim resursima.

Ključne reči: pandemija COVID-19, zdravstvena bezbednost, Zeleni koridori, CEFTA, trgovina, transport.

* Viši naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd; sanja@diplomacy.bg.ac.rs.

** SŠ „Hiljadu trista kaplara”, Ljig; dejanmladenovic.ljig@gmail.com

*** Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Niš; sasadjordjevic1809@gmail.com

**** Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021.godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu 2021. godine.

1. Uvod

Pandemije koje su u dosadašnjem periodu pogađale ljudsku populaciju bile su ograničenog karaktera i većinom su delovale na određene društvene grupe. U sadašnjem slučaju, pandemija COVID-19 utiče na sve ljude, menjajući karakter njihovog svakodnevnog života, što je razlikuje od svih drugih bezbednosnih izazova našeg doba. Ona je ogolila sve nedostatke globalnog, ali i nacionalnih društava. Svetom su zavladaile nesigurnost i konfuzija, koje posledično nose specifične bezbednosne izazove, rizike i pretnje, sa kakvom kombinacijom se svet ranije nije susretao. Uz pandemiju smrtonosne virusne infekcije, deluju i od ranije prisutne bezbednosne pretnje u vidu prirodnih katastrofa, nuklearnog i ekološkog napada, kriminala, terorizma, uz povećane rizike ekonomske nesigurnosti, nezaposlenosti, potencijalnog siromaštva, a zbog obima širenja zarazne bolesti imamo i pretnju nedostatka pristupa zdravstvenoj zaštiti, jer su gotovo svi raspoloživi kapaciteti zdravstvene zaštite podređeni borbi protiv aktuelnog virusa. Iz tog razloga je savremenom razvijanju koncepta globalne bezbednosti neophodno pridružiti prepoznavanje indikatora i potencijala pojedinih zdravstvenih epidemija kao rizika po međunarodnu bezbednost. Sposobnost zdravstvenih rizika da negativno utiču na nacionalnu bezbednost države, razlog je što navedena zdravstvena pitanja moraju biti uključena u okvire globalne bezbednosti. Bolesti ljudi, poput H1N1, AIDS, SARS, Ebola, a sada i COVID-19, označene su kao pretnja po međunarodni mir, jer u kratkom vremenskom periodu dovode do degradacije kvaliteta života pogođene populacije i značajno sužavaju mogućnost izbora dostupnih mera koje nadležni organi mogu preduzeti kako bi suzbili pretnju. Vidljivo je da zdravstvene krize utiču na sve segmente društva, pri čemu pandemija COVID-19 verovatno najdramatičnije efekte ispoljava na globalnu ekonomiju.

U situacijama zdravstvene epidemije, a u konkretnom slučaju pandemije COVID-19, stabilnost međunarodnog poretka ugrožena je prvenstveno visokom stopom smrtnosti, ali i drugim oblicima ugrožavanja društva, kako na nacionalnom i regionalnom, tako i na globalnom nivou. Epidemija dodatno pogoduje ekonomskoj krizi i recesiji, što povećava polarizaciju između bogatih i siromašnih slojeva društva, pri čemu uvećani nivo siromaštva izaziva socijalno nezadovoljstvo i pruža plodno tlo za razvitak nasilnih oblika ljudskog ponašanja i identitetskih ekstremizama. Pojava ekstremnog siromaštva širokih razmera uzrokuje ekonomske migracije u kojima ljudi kreću u potragu za sigurnijim životom van svoje matične države. Migracioni tokovi dodatno rizikuju širenje bolesti i utiču na destabilizaciju regiona. S obzirom da je povećan faktor straha, ljudi počinju da izbegavaju socijalne interakcije, što uslovljava diskriminaciju ljudi, naročito iz pogođenih regiona. U isto vreme, promena društvenih obrazaca ponašanja povećava verovatnoću nasilja i intenzivnijeg rivalstva između različitih identitetskih grupa. S tim u vezi, ne treba zanemariti rizik smanjenja poverenja u vladu i državu, jer zdravstvene službe ne mogu dovoljno efikasno da suzbiju pretnju po zdravstvenu bezbednost građana.

Pandemija COVID-19 je značajno zaustavila ekonomske tokove i sprečila dalji razvoj velikog broja profitabilnih grana privređivanja, što je rezultiralo masovnim gubitkom radnih mesta. Pored toga, aktuelna pandemija ima direktan negativan uticaj na kupovnu moć pogođenog stanovništva, pri čemu se zbog obolelih radnika dodatno izazivaju prekidi u proizvodnji i distribuciji robe. Određen broj privrednih grana je u potpunosti prestao da posluje, dok druge grane posluju u značajno smanjenom obimu, od međudržavnog putničkog saobraćaja, ugostiteljstva, sporta, kulturnih i umetničkih delatnosti. Dodatno, nemali broj država koje najveći deo svog BDP zarađuju od turizma, suočavaju se sa ogromnim gubicima i ugroženom egzistencijom velikog broja svog stanovništva. Pored toga, kao posledica smanjenog i ograničenog kretanja ljudi i sprovođenja epidemioloških mera, umanjena je i potražnja za fosilnim gorivima, što je dovelo do pada cene nafte, a poznato je iz prošlosti da svako variranje cene kritičnih resursa generiše razvoj i drugih oblika društvenih kriza.

U cilju suzbijanja epidemije i omogućavanja normalnog života građana, najvažnija je brza izrada i distribucija zaštitne opreme, lekova i hrane, što pored proizvođača, zavisi od efektivnosti i efikasnosti međunarodnih lanaca snabdevanja, koji su u trenucima krize dodatno opterećeni. Iz tog razloga su države potpisnice Sporazuma o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi (CEFTA), među kojima je Srbija, odobrile listu osnovnih roba, kojima treba dati prednost kada je reč o prekograničnom transportu, kako bi se obezbedilo adekvatno snabdevanje u uslovima krize izazvane virusom COVID-19.¹ U pitanju su pojedini proizvodi namenjeni ishrani ljudi i životinja, kao i lekovi, medicinska i zaštitna oprema, neophodni u suzbijanju i zaštiti stanovništva od pandemije, koji imaju prvenstvo prolaza na tzv „Zelenim koridorima” (ZK), uspostavljenim u cilju efikasnijeg transporta i bržeg prelaska granice za svu robu. Sistem ZK uspostavlja se kako bi se olakšao promet i trgovina robom u regionu, u uslovima znatno usporenog transporta zbog dodatnih mera zaštite granica i stanovništva od pandemije COVID-19. ZK podrazumevaju ubrzane pravne i zdravstvene procedure na određenim graničnim prelazima, koji su neprekidno otvoreni za transport takve robe 24 časa, sedam dana u nedelji. U Srbiji je primena takvog režima počela 13. aprila 2020. godine i to na prelazima Sremska Rača, Preševo, Gostun i Merdare. Granični prelazi i ZK u okviru ovog sistema otvoreni su za sve vrste robe, pri čemu je za proizvode koji imaju poseban humanitarni značaj uspostavljen dodatni režim prethodne najave, koji obezbeđuje poseban prioritet na graničnim prelazima duž ZK. Najava dolaska robe na granične prelaze obavlja se preko sistema elektronske razmene podataka između carinskih uprava u okviru CEFTA.

¹ Pod pokroviteljstvom Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, Sporazum o izmeni i pristupanju sporazumu o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (CEFTA 2006) potpisali su ministri trgovine u Bukureštu 19. decembra 2006. CEFTA 2006 je zamenila sve bilateralne sporazume koji su se ranije primenjivali u regionu.

2. Formiranje „Zelenih koridora”

Sa izbijanjem pandemije i uvođenjem ograničenja u kretanju stanovništva u gotovo svim zemljama regiona, došlo je do zastoja na graničnim prelazima. Dodatnu neizvesnost su unosile pojačane zdravstvene i sanitarne mere koje su države propisivale i menjale iz dana u dan. Uvođenje karantina, dodatnih kontrola za teretna vozila, sistema konvoja i slično, a sa druge strane porast tražnje za određenim, pre svega prehrambenim, higijenskim i zdravstvenim proizvodima, veoma brzo je prouzrokovalo gužve i zastoje na graničnim prelazima. Došlo je i do zatvaranja manjih graničnih prelaza i zbog primene različitih mera, do nejednačnog radnog vremena graničnih prelaza između država CEFTA regije.

Evropska komisija je 23. marta 2020. godine izdala praktične savete i preporuke o primeni „zelenih linija” radi nesmetanog kretanja robe. To su granični prelazi otvoreni za sva teretna vozila koja prevoze robu za koju provera ili zdravstveni pregled ne bi trebalo da traje više od 15 minuta.² Shvatajući potrebu da se olakša prelazak granice i u okviru zemalja Zapadnog Balkana CEFTA sekretarijat i Transportna zajednica Jugoistočne Evrope su predložili, u cilju nesmetanog protoka robe između šest država, uspostavljanje ujednačenog sistema na glavnim putnim pravcima.³ Primena sistema ZK na određenim graničnim prelazima u okviru CEFTA regiona započela je 13. aprila 2020. godine. Vlada Republike Srbije usvojila je 7. maja 2020. godine zaključak kojim je formalno potvrđen Zajednički predlog Transportne zajednice Jugoistočne Evrope i CEFTA sekretarijata za uspostavljanje ZK na Zapadnom Balkanu. Na taj način je uspostavljen specijalni režim prelaska granice, kako bi se olakšao transport i trgovina robom u regionu Zapadnog Balkana. Efekti su bili vidljivi posle samo nekoliko nedelja od uspostavljanja ZK, jer se snabdevanje tržišta zemalja potpisnica, pre svega u početnim mesecima pandemije, kada je bilo veoma mnogo nepoznanica i nesigurnosti u radu, stabilizovalo, a protok robe se nesmetano odvijao.

U okviru CEFTA regiona, nisu svi granični prelazi dobili ZK, već je samo određeni broj graničnih prelaza uveo takav režim. ZK su uspostavljeni između Albanije, BiH, Severne Makedonije, Crne Gore, Srbije i Kosova*, osim sa Moldavijom, sa kojom ne postoje granice. Carine su na ovim određenim graničnim prelazima otvorene za transport prehrambenih i medicinskih proizvoda od 0-24

² „European Commission, Green lanes – Ensuring the free flow of goods and services”, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/transportation-during-pandemic_en, accessed, (08/12/2020).

³ Transportna zajednica predstavlja međunarodnu organizaciju osnovanu sa ciljem razvoja saobraćajne mreže između EU i zemalja Jugoistočne Evrope. Članice su Evropska unija i šest zemalja Zapadnog Balkana – Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija, Severna Makedonija, Crna Gora i Kosovo*.

* Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

svim danima. Tačke prelaska unutar regiona CEFTA otvorene za prevoz robe ZK su, što se tiče Srbije, na graničnim prelazima Sremska Rača (prelaz sa BiH), Preševo (Severna Makedonija), Gostun (Crna Gora), Merdare (Kosovo*). Kamioni koji prevoze oko 700 različitih vrsta hrane, lekova i medicinske opreme, po prethodno regionalno usaglašenom spisku, prioritarno prelaze granice Srbije bez zadržavanja.

Najava dolaska robe za režim zelenih koridora se vrši putem Sistema za elektronsku razmenu podataka za potrebe Uprava carina (SEED).⁴ Spisak robe na koju se odnosi prioritetan prolazak ZK dostupan je on-line.⁵ Eventualno otvaranje novih graničnih prelaza za režim zelenih koridora, kao što su na primer Horgoš, Batrovac ili Gradine, biće moguć ako se uključe u sistem ZK EU. Prema saopštenju Privredne komore Srbije, upućen je apel Evropskoj komisiji da se i Zapadni Balkan uključi u navedeni sistem EU.

Srbija je već dugi niz godina aktivna u svim inicijativama za olakšanje trgovine i investicija u regionu.⁶ Republici Srbiji je u interesu da inicijativa ZK ne bude samo privremena i vezana za trajanje pandemije, nego da ona ili neko slično rešenje postane trajno. U narednom periodu se može težiti na tome da ZK prošire svoj obuhvat i da osim robe humanitarnog karaktera obuhvate i drugu robu. Takođe, zeleni ZK bi u budućnosti mogli da obuhvate i pojedine granične prelaze sa zemljama EU.

Prema procenama Transportne zajednice, region Zapadnog Balkana gubi oko 800 miliona evra godišnje zbog nedostatka zajedničke carinske kontrole na graničnim prelazima (dva evra po satu po kamionu zbog čekanja na granici).⁷ Ubrzani prelazak granice prehrambenih i medicinskih proizvoda, osim što obezbeđuje nesmetano i stabilno snabdevanje tržišta zemalja CEFTA, ujedno omogućava da i izvozno orijentisana preduzeća ne trpe gubitke ili da imaju smetnje u radu tokom virusne epidemije, kao i da se nesmetano i bez prekida odvija proizvodnja u onim preduzećima čiji rad zavisi od uvoza.

⁴ Sistem SEED omogućava sistematsku i automatsku elektronsku razmenu podataka iz carinskih dokumenata (tranzitne, izvozne i uvozne carinske deklaracije, TIR i ATA karteti, dokument koji prati pojednostavljeni postupak – faktura, kao i evidencija o graničnim prelazima praznih kamiona) između carinskih uprava. Više o nastanku, obuhvatu i funkcionisanju celog sistema može se naći na <https://www.safenet.rs/sr/cseed-systematic-electronic-exchange-of-data-for-customs-administrations/>.

⁵ <https://www.carina.rs/Documents/Lista%20osnovnih%20roba%20-%20zeleni%20koridor%2022042020.pdf>, (08/12/2020).

⁶ Jelisavac Sanja (2008): „Uticaj CEFTA sporazuma na trgovinu u regionu Jugoistočne Evrope”, Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 138.

⁷ <https://europeanwesternbalkans.rs/transportna-zajednica-za-trajno-zelene-koridore-na-zapadnom-balkanu/>, 08/12/2020.

Bez obzira na turbulentna politička dešavanja u ovom regionu, potreba za ekonomskom saradnjom je oduvek postojala.⁸ Saradnja u okvirima CEFTA je donosila zemljama učesnicama pozitivne efekte na trgovinske tokove.⁹ Na samitu u okviru Berlinskog procesa, 10. novembra 2020. godine u Sofiji, kada su se okupili lideri država Zapadnog Balkana i EU, usvojen je i plan za stvaranje zajedničkog regionalnog tržišta Zapadnog Balkana.¹⁰ CEFTA je preuzela obavezu da značajno doprinese realizaciji usvojenog Akcionog plana za zajedničko regionalno tržište Zapadnog Balkana. Kao najvažniji trgovinski sporazum u regionu, CEFTA će sprovesti veliki broj ključnih aktivnosti Akcionog plana, proširenjem sistema ZK na granične prelaze sa EU, kroz smanjenje vremena čekanja na prelazima za 30% i obezbeđenjem permanentnih usluga inspekcij-skih službi na tim prelazima. Prema saopštenju CEFTA Sekretarijata, CEFTA će doprineti realizaciji Akcionog plana za zajedničko regionalno tržište Zapadnog Balkana i smanjenjem troškova i uštedom vremena kroz Programe uzajamnog priznavanja, korišćenjem jedinstvenog dokumenta za sedam tržišta, eliminisanjem nekarinskih barijera kroz implementaciju efikasnog sistema za rešavanje sporova, kao i uspostavljanjem regionalnog tržišta elektronske trgovine koje će biti na raspolaganju pre svega malim i srednjim preduzećima.

3. Trgovina u vreme pandemije

Negativne ekonomske posledice pandemije koronavirusa još uvek je teško u potpunosti sagledati, uzimajući u obzir relativno kratak vremenski period njenog delovanja na ekonomske pokazatelje, ali i uticaj koji će imati u budućnosti. Za sada se ne može sa sigurnošću predvideti dužina niti dubina recesije svetske ekonomije.

Ono što je za sada poznato je da će Srbija imati manje negativnih posledica u odnosu na ostale evropske zemlje, prvenstveno zbog makroekonomske i finansijske stabilnosti, ranijeg rasta i fiskalnog prostora, pravovremenog i sveobuhvatnog paketa mera, kao i povoljne ekonomske strukture. Na osnovu oporavka mnogih sektora projektovani BDP za 2020. godinu je -1%, očekivana prosečna stopa inflacije je od 1,6% do 1,9% (2020. i 2021. godine), priliv stranih direk-

⁸ Zirojević Mina, Jelisavac Trošić Sanja (2011): „Political and Economic Cooperation in the Western Balkans – Opportunities and Obstacles”, *Japan and Serbia: Regional Cooperation and Border Issues: A Comparative Analysis*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 187.

⁹ Petreski, Marjan (2018): „Has CEFTA Increased Members’ Mutual Trade? Evidence with an Enlarged Set of Plausibly Exogenous Instruments”, *Finance a Uver* 68(3)/2018, 313.

¹⁰ Za više detalja o Samitu pogledati: European Commission, Western Balkans Summit in Sofia: Important steps taken to advance regional cooperation to boost socio-economic recovery and convergence with the EU, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2051, 10 November 2020.

tnih investicija je na nivou od 1,8 milijardi evra (januar-septembar 2020), stopa nezaposlenosti je 7,3%, a uz to zadržan je kreditni rejting, odobren aranžman sa MMF-om i sačuvana stabilnost banaka.¹¹

Iako je naša spoljnotrgovinska razmena u prva dva meseca 2020. godine ostvarila rast, kako na izvoznoj tako i na uvoznjoj strani u odnosu na isti period prošle godine, do značajnog pada je došlo u periodu od marta do maja, nešto manjeg u junu i julu, a do potpunog oporavka i rasta spoljnotrgovinske razmene dolazi u avgustu i septembru 2020. godine (Tabela br. 1).

Tabela br. 1: Ukupan izvoz i uvoz po mesecima u periodu od januara do septembra za 2019. i 2020. godinu (u milionima USD)¹²

2019				2020			
Mesec	Izvoz	Uvoz	Saldo	Mesec	Izvoz	Uvoz	Saldo
Januar	1365,6	1914,3	-548,7	Januar	1498,4	2010,6	-512,2
Februar	1533,4	2067,6	-534,2	Februar	1631,1	2234,4	-603,3
Mart	1760,0	2333,3	-573,3	Mart	1543,5	2348,3	-804,8
April	1592,8	2214,8	-622,0	April	1103,8	1545,7	-441,9
Maj	1763,9	2331,7	-567,8	Maj	1280,4	1656,2	-375,8
Jun	1681,9	2122,5	-440,6	Jun	1575,8	2019,0	-443,2
Jul	1744,2	2452,0	-707,8	Jul	1684,5	2255,2	-570,7
Avgust	1508,7	1985,2	-476,5	Avgust	1551,9	2083,8	-531,9
Septembar	1675,0	2079,8	-422,8	Septembar	1863,6	2422,3	-558,7
Ukupno	14.607,5	19.501,2	-4.893,7	Ukupno	13.733,0	18.575,5	-4.842,5

Pad izvoznih i uvoznih aktivnosti u periodu proglašene pandemije, uvedenih ograničenja u kretanju stanovništva, obaveznih epidemioloških mera na graničnim prelazima i nesigurnosti stanovništva, ne treba da čudi. Pritom se ne može zanemariti redukovanje teretnog i putničkog saobraćaja, kako drumskog i železničkog, tako naročito vazdušnog, koji su usporili trgovinske tokove. Uz prisutnu neizvesnost privrednih subjekata u pogledu poslovanja i opstanka na tržištu, došlo je do pada spoljnotrgovinskog prometa. Nakon prestanka vanrednog stanja kod nas i aktivnog učešća države u oporavku privrede, kroz donete mere ekonomske politike u vrednosti od skoro 6 milijardi evra, dolazi do postepenog oporavka privrednih aktivnosti, što se odrazilo i na povećanje izvoza i uvoza. Ipak, izvoz i uvoz u junu i julu 2020. godine još uvek nisu bili na nivou iz 2019. godine. Do potpune konsolidacije dolazi u avgustu i septembru 2020. godine, kada su i izvoz i uvoz iznad nivoa za isti period prethodne godine. Na povećanje spoljnotrgovinskih aktivnosti uticaj je imala povoljnija zdravstvena situacija i paketi ekonomskih mera koji su počeli da daju očekivane rezultate.

¹¹ Narodna banka Srbije, „Makroekonomska kretanja u Srbiji”, novembar 2020, 2.

¹² <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/1702?languageCode=sr-Cyrl>, (08/02/2021).

U periodu od januara do septembra 2020. godine najveća spoljnotrgovinska razmena bila je sa zemljama sa kojima Srbija ima potpisane sporazume o slobodnoj trgovini. Članice EU činile su 60,9% ukupne razmene, na drugom mestu su zemlje CEFTA sporazuma sa kojima ostvarujemo suficit od 1.535,4 miliona dolara. Za mesec septembar 2020. godine najvažniji izvozni proizvodi bili su: setovi provodnika za avione, vozila i brodove (130 miliona dolara), nove spoljne gume za automobile (55 miliona dolara), rafinirani bakar (37 miliona dolara), automobili (32 miliona dolara) i duvan za pušenje (31 milion dolara). Od uvoznih proizvoda u ovom mesecu na prvom mestu su lekovi za maloprodaju (127 miliona dolara), zatim sirova nafta (92 miliona dolara), delovi i pribor za motorna vozila (37 miliona dolara), telefoni za mrežu stanica (30 miliona dolara) i ostali električni provodnici (27 miliona dolara).¹³

Zahvaljujući pravovremenoj ekonomskoj podršci države i njenom efikasnom upotrebom od strane privrednih subjekata sačuvana je spoljnotrgovinska stabilnost kod nas. Posle prvog šoka, koji je usledio odmah nakon izbijanja pandemije i trajao tri meseca, naša robna razmena sa inostranstvom vratila se u očekivane tokove sa tendencijom rasta. Ipak, teško je predvideti buduća trgovinska kretanja, jer će zavistiti od velikog broja faktora koji će uticati na njih, poput dužine i ozbiljnosti pandemije, globalnih privrednih tokova, brzine oporavka različitih privrednih grana koje su pretrpele štetu u prethodnom razdoblju, državnog intervencionizma, inflacije, nezaposlenosti i drugih faktora.

4. Efikasnost Zelenih koridora

Od svog nastanka 2006. godine, CEFTA sporazum predstavlja za Srbiju drugo po važnosti tržište, posle EU. Godišnji izvoz naše zemlje u zemlje CEFTA kretao se od 1/4 do 1/3 ukupnog izvoza. Republika Srbija predstavlja lidera na regionalnom tržištu, ostvarujući konstantan suficit u razmeni. Za prvih 9 meseci 2020. godine u ove zemlje najviše smo izvozili poljoprivredne proizvode (žitarice i proizvode od njih), električne mašine i aparate, naftu i naftne derivate, drum-ska vozila i pića. Kada posmatramo pojedinačne zemlje iz ovog sporazuma, najveći suficit u razmeni ostvarujemo sa Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Severnom Makedonijom.¹⁴

Polazeći od osnovnih ciljeva na kojima počiva CEFTA sporazum (ukidanje kvantitativnih ograničenja, obezbeđivanje podjednakih uslova konkurencije i poboljšavanje uslova za strane direktne investicije), a u skladu sa epidemiološ-

¹³ „Spoljnotrgovinska robna razmena, za tekući period i septembar 2020”, Saopštenje za javnost 30.10.2020, (08/02/2021). <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Doc/G202018019.docx>

¹⁴ Ibid.

kom situacijom, CEFTA sekretarijat je od 13.4.2020. godine počeo implementaciju sistema ZK na određenim graničnim prelazima u okviru regiona.¹⁵

Osnovni cilj uspostavljanja sistema ZK je da se spreče nepotrebna čekanja na graničnim prelazima, pre svega za robu koja je prioritetna, poput hrane za ljude i životinje, lekovi i medicinska oprema. Drugi, ne manje bitan cilj je vraćanje trgovinskog prometa između zemalja Zapadnog Balkana na nivo iz 2019. godine. Efikasnost uvođenja novog sistema prelaska granice može se videti u tabeli br. 2.¹⁶

Tabela br. 2: Broj obaveštenja o prelasku granice kamiona za period 02.-29.09.2020. godine

Zemlje	Ukupan broj obaveštenja	Obaveštenja o prelasku Zelenim koridorima	% učešća
CEFTA	53.725	42.897	79,84
Srbija	12.205	9.550	78,24

Posmatrajući ukupan broj graničnih prelazaka kamiona u toku septembra 2020. godine, skoro 80%, kako na nivou CEFTA sporazuma tako i na nivou Srbije, je preko ZK. Na ovaj način smanjene su komplikovane procedure i ubrzan je prelazak granice, što je doprinelo povećanju ukupne spoljnotrgovinske razmene.

Ako se pogleda ukupan broj pošiljki koje su prešle granicu novouvedenim sistemom, više od polovine su farmaceutski proizvodi, nešto manje veterinarski i najmanje prehrambeni (Tabela br. 3).¹⁷

Tabela br. 3: Broj pošiljki osnovnih proizvoda preko Zelenih koridora za period 02.-29.09.2020. godine

Zemlje	Farmaceutski proizvodi	Veterinarski proizvodi	Hrana
CEFTA	4.888	3.531	529
Srbija	1.783	336	/

Regionalna inicijativa ZK omogućila je neometan protok robe u najkritičnijoj fazi pandemije koronavirusa i stabilizovala protok robe u regionu Zapadnog Balkana, što je pomoglo izvozno orjentisanim kompanijama, ali i onima koji zavise od uvoza. Region Zapadnog Balkana pokazao je da ima mogućnosti i snage da sprovede zajedničke inicijative zbog normalizacije života u međuzavisnim privredama.¹⁸

¹⁵ <https://pks.rs/vesti/cefta-od-13-aprila-otvara-zelene-koridore-2565>, (08/02/2021).

¹⁶ <https://statistics.cefta.int/green-corridors>, (08/02/2021).

¹⁷ Ibid.

¹⁸ <https://europeanwesternbalkans.rs/trgovina-u-doba-pandemije-kako-su-zeleni-koridori-cuvali-privrede-zapadnog-balkana>, (08/02/2021).

Sličnu inicijativu prema zemljama EU uputio je predsednik Privredne komore Srbije u obliku apela predsednika Evropske komisije, da se Zapadni Balkan uključi u sistem ZK EU, koji olakšava i ubrzava transport.¹⁹

Sistem ZK u vremenu pandemije pokazao se kao efikasno oruđe za ubrzanje trgovinske razmene u okviru regiona CEFTA. Trgovinska razmena na ovaj način je povećana a neizvesnost u pogledu snabdevanja hranom i medicinskom opremom smanjena. U međuvremenu, pokrenute su inicijative za proširenje učesnika u okviru ZK. One se odnose na dva, za nas pored CEFTA najznačajnija tržišta, EU i Rusku Federaciju. Proširenje tržišta sa istim ili sličnim načinom prelaska granica može olakšati i ubrzati spoljnotrgovinsku razmenu svih učesnika, a na duži rok uticati na brži privredni oporavak.

5. Zaključak

Promene koje su nastale u načinu života i privređivanja, a koje su izazvane pandemijom COVID-19, ostavile su smanjen izbor državama u odabiru mera koje su dostupne u borbi protiv štetnih posledica virusa. Pošto je pandemija već ispoljila drastično negativne efekte na globalnu ekonomiju, podstičući krizu i zaustavljajući ekonomske tokove, došlo je do prekida u proizvodnji i posebno u distribuciji robe. Radi uspostavljanja normalnog protoka robe u ovakvim vanrednim okolnostima, uspostavljeni su tzv. „Zeleni koridori” u okviru šest zemalja CEFTA. Prvenstvo prolaza i kratko zadržavanje na granici za hranu, lekove i zaštitnu opremu, na određenom broju graničnih prelaza tokom 24 časa, glavne su karakteristike uspostavljenog sistema.

ZK su već i u ovom relativno kratkom periodu svoga postojanja i funkcionisanja, dokazali svoju efikasnost. Uvođenje sistema ZK, donelo je pozitivan efekat u vidu povećanja trgovinske razmene i stabilizacije snabdevanja tržišta zemalja učesnica. Zahvaljujući između ostalog i uspostavljanju navedenog režima, posle prvobitnog šoka i pada, robna razmena Republike Srbije sa inostranstvom se vratila u očekivane tokove sa tendencijom rasta. Skoro 80% ukupnog prekograničnog prelaska robe, posmatrano na nivou Republike Srbije, kao i na nivou CEFTA, trenutno se odvija upravo posredstvom ZK, što dokazuje njihov veliki uspeh. Posmatrano po vrsti proizvoda, više od polovine su farmaceutski, dok nešto manje čine veterinarski i najmanje prehrambeni proizvodi.

Možemo zaključiti da ova inicijativa ostvaruje uspešnu realizaciju tokom aktuelnih poremećaja koje je izazvalo širenje virusa, kao i preporuku da se sistem ZK nastavi i nakon prestanka pandemije COVID-19. Takođe, s obzirom na dokazano pozitivne efekte ZK, treba planirati proširivanje liste proizvoda koji će moći da se uključe u ovaj režim, kao i uključivanje i drugih graničnih prelaza u ovaj brzi sistem.

¹⁹ <https://pks.rs/vesti/cefta-od-13-aprila-otvara-zelene-koridore-2565>, „CEFTA od 13. aprila otvara Zelene koridore”, (08/02/2021).

Literatura

1. Jelisavac Sanja (2008): „Uticaj CEFTA sporazuma na trgovinu u regionu Jugoistočne Evrope”, *Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 138.
2. Zirojević Mina, Jelisavac Trošić Sanja (2011): „Political and Economic Cooperation in the Western Balkans – Opportunities and Obstacles”, *Japan and Serbia: Regional Cooperation and Border Issues: a Comparative Analysis*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 187.
3. Petreski Marjan (2018): „Has CEFTA Increased Members’ Mutual Trade? Evidence with an Enlarged Set of Plausibly Exogenous Instruments”, *Finance a Uver* 68(3)/2018, 313.
4. Narodna banka Srbije, „Makroekonomska kretanja u Srbiji”, Beograd, novembar 2020.
5. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/transportation-during-pandemic_en.
6. <https://www.safenet.rs/sr/cseed-systematic-electronic-exchange-of-data-for-customs-administrations/>.
7. <https://www.carina.rs/Documents/Lista%20osnovnih%20roba%20%20zeleni%20koridor%2022042020.pdf>https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2051, 10 November 2020.
8. <https://www.statistics.cefta.int/green-corridors>.
9. „Spoljnotrgovinska robna razmena, za tekući period i septembar 2020”, saopštenje za javnost 30.10.2020, (08/02/2021). <https://publikacije.stat.gov.rs/g2020/doc/g202018019.docx>
10. <https://pks.rs/vesti/cefta-od-13-aprila-otvara-zelene-koridore-2565>.
11. <https://europeanwesternbalkans.rs/trgovina-u-doba-pandemije-kako-su-zeleni-koridori-cuvali-privrede-zapadnog-balkana/>
12. <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/1702?languageCode=sr-Cyrl>.
13. <https://statistics.cefta.int/green-corridors>.

Sanja Jelisavac Trošić
Dejan Mladenović
Saša Đorđević

UDC 616.98:578.834]:339.542.2(4)
656.025.4

DOI: 10.5937/MegRev2103255J
Original scientific paper
Received 26.02.2021.
Approved 09.03.2021.

GREEN CORRIDORS AS A METHOD OF ACCELERATING THE MOVEMENT OF GOODS WITHIN THE CEFTA REGION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. *The paper points out the changes that have occurred in the way of life and business due to the COVID-19 pandemic, and emphasizes the need to include indicators of certain health risks and threats in the modern development of the concept of global security. The current pandemic has endangered life in every country, primarily with a high mortality rate, but also by limiting economic flows. In order to establish the normal flow of critical goods in such extraordinary circumstances, the so-called „Green Corridors” within six CEFTA countries. Priority of passage and short stay at the border for food, medicine and protective equipment, at a number of border crossings during 24 hours, are the main characteristics of the established regime, which quickly manifested its positive effects, primarily in stabilizing the national markets with key resources.*

Keywords: *pandemic COVID-19, health security, Green corridors, CEFTA, trade, transport.*